

М. М. Великанова,
кандидат юридичних наук,
доцент,
Г. А. Горбуля,
студентка

ДОГОВІР ПРО ПОДІЛ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ, ЩО Є ОБ'ЄКТОМ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті визначається правова природа договору про поділ спільного майна подружжя, його форма, зміст, наслідки визнання недійсним. Автори доходять висновку про те, що незважаючи на юридичне закріплення в сімейному законодавстві ряду норм щодо поділу майна подружжя, що є об'єктом спільної сумісної власності, на практиці існують проблеми щодо реалізації цих норм, що потребують вирішення шляхом внесення змін до законодавчих актів.

Ключові слова : договір про поділ майна подружжя, спільна сумісна власність, об'єкт права спільної сумісної власності.

У сімейному законодавстві закріплено режим спільності майна подружжя: майно, набуте за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважних причин самостійного заробітку (ст.60 Сімейного кодексу України (далі – СКУ).

Згідно зі статтею 63 СКУ дружина і чоловік мають рівні права на володіння, користування та розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності. Здійснення подружжям права спільної власності може мати наслідком його припинення. Як зазначає Т.Ариванюк, як за загально правовими підставами, передбаченими цивільним законодавством (відчуження майна за договорами, споживання, знищення), так і спеціальними підставами, зазначеними сімейним законодавством – поділ, у результаті якого встановлюється частка кожного з подружжя у спільному майні, відповідно до чого вчиняється його поділ у порядку, передбаченому статтями 69-72 СКУ [2, с.76].

Аналіз наукової літератури у галузі сімейного права свідчить, що питанням поділу спільного майна подружжя приділялося достатньо уваги радянськими вченими К.Граве, А.Немковим, В.Масловим, Н.Єршовою. Вказані питання досліджувалися також сучасними українськими та російськими правознавцями :І.Жилінковою, С.Фурсою, Т.Ариванюк, В.Антошкіною.

Незважаючи на досить велику кількість праць, присвячених питанню поділу майна подружжя, що знаходиться у їх спільній сумісній власності, у сімейно-правовій літературі, на жаль, відсутні ґрунтовні дослідження саме проблем договірної регулювання відносин под-

ружжя щодо поділу майна, яке знаходиться у їх спільній сумісній власності.

У зв'язку з цим метою даної публікації є визначення правової природи договору про поділ спільного майна подружжя, його форми, змісту, наслідків визнання недійсним цього договору.

Відповідно до Цивільного кодексу України(далі – ЦКУ) поділ спільного майна подружжя може бути здійснений: а) у період шлюбу за вимогою одного з подружжя; б) після розірвання шлюбу за вимогою будь-кого з подружжя; в) після смерті одного з подружжя; г) за заявою кредиторів одного з подружжя, якщо такі є.

Поділ майна подружжя може бути вчинений добровільно при відсутності спору. У такому разі подружжя укладає між собою відповідний договір. Якщо згоди з цього питання їм досягнути не вдається, вони мають право на звернення до суду для вирішення такого спору.

Необхідність поділу майна подружжя виникає перш з все у зв'язку з припиненням шлюбу шляхом розлучення. На практиці трапляються випадки, коли для задоволення інтересів подружжя виникає необхідність поділу їх спільного майна у період шлюбу. Це не суперечить сутності шлюбу, адже він є більш широкою спільністю інтересів, ніж тільки майнових. Тому порушення начала спільності майна подружжя не завжди тягне за собою припинення шлюбу.

Згідно з ч. 2 ст. 69 СКУ спільне майно подружжя може бути поділено між подружжям за їх згодою, тобто добровільно шляхом укладення договору про поділ майна, що є об'єктом спільної сумісної власності.

Необхідно зазначити, що договори про поділ подружнього майна мають на практиці, мабуть,

найбільше поширення порівняно з іншими договорами подружжя. Вказаний договір, предметом якого є наявне майно подружжя, може: а) виступати у ролі самостійного договору; б) включатися у структуру шлюбного договору як його окрема умова, що не буде суперечити законодавству [9, с.70-71].

Різниця між цими договорами полягає в тому, що предметом договору про поділ є майно, яке вже належить подружжю на праві спільної власності, у той час, як умови шлюбного договору можуть стосуватися майна, яке подружжя придбає у майбутньому і яке є відсутнім на момент укладення договору [1, с.76].

За своєю правовою природою договір про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності, можна охарактеризувати як двосторонній, консенсуальний і відплатний.

Серед науковців розгорнулася дискусія щодо режиму майна подружжя після укладення договору про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності.

Так, К. Граве наголошує на тому, що за суттю сказаний правочин є спільним розпорядженням подружжя своїм спільним майном [4, с.60].

В. Маслов зазначає, що поділ спільного майна подружжя – «один із способів припинення права спільної сумісної власності подружжя за вимогою одного або обох з подружжя. Сутність поділу полягає у тому, що спільне майно розподіляється між подружжям, в результаті чого спільна власність припиняється і кожен з подружжя стає власником частки, яка виділяється [7, с.28].

А.Івановим висловлена теза про те, що в результаті поділу зникає спільне майно подружжя і не виникає ніякого договірної режиму їх майна. З цим твердженням важко погодитися [5, с.427].

Більш обґрунтованою є точка зору І. Жилінкової, згідно з якою у вказаній ситуації припиняє діяти законний режим спільності майна і на його місці виникає договірний режим роздільності. Щодо такого майна діють правила, які визначають порядок володіння, користування і розпорядження роздільним майном кожним з подружжя [6, с.214].

Відповідно один з подружжя наділяється комплексом прав з володіння, користування і розпорядження своїм майном, а інший зобов'язаний не чинити йому перешкоди. Якщо ж поділ спільного майна подружжя здійснюється разом з розірванням шлюбу чи після цього, то поділ майна дійсно припиняє будь-який режим подружнього майна, тому що у цих випадках припиняється саме подружнє правовідношення.

Договір про поділ спільного майна подружжя, що є об'єктом спільної сумісної власності, також відрізняється від договору про поділ спільного майна подружжя. Об'єктом останнього є не тільки речі та їх сукупність, а й майнові права і обов'язки подружжя.

Договір про виділення нерухомого майна дружині, чоловіку зі складу усього майна подружжя передбачено ч. 2 ст. 69 СКУ. Принципова різниця між поділом і виділенням полягає у тому, що у першому випадку право спільної власності припиняється щодо всього майна подружжя, а у другому – тільки стосовно певної речі або речей. Окремі автори називають виділення майна частковим поділом.

Т.Ариванюк висловила думку, що майно, яке належить кожному з подружжя на праві приватної власності або на праві спільної часткової власності. У зв'язку цим автор запропонувала удосконалити ст. 69 СКУ шляхом внесення у зазначену норму застереження про правовий режим поділеного майна подружжя [2, с.77].

Аналізуючи Науково-практичний коментар до СКУ З. Ромовської, можна відзначити, що автор вважає за доцільне укладення подружжям договору про визначення часток у праві на майно, адже добровільний поділ майна з визначенням ідеальних часток залишає більше шансів для примирення подружжя [].

Проаналізувавши наведені точки зору, можна констатувати, що окремі науковці ототожнюють договори стосовно визначення часток у праві спільної власності і поділу спільного майна подружжя. За своїми правовими характеристиками зазначені договори мають багато спільного. Однак у результаті укладення договору про визначення часток у праві спільної власності сторони продовжують залишатися власниками спільного майна і правовий зв'язок, що існував між ними раніше, не припиняється, а лише трансформується.

Необхідно зазначити, що визначення поняття договору про поділ майна у законодавстві відсутнє. У доктрині сімейного права такі визначення наводяться, проте вони розкривають різні аспекти зазначеного договору.

Наприклад, Т. Ариванюк визначає договір про поділ майна подружжя як самостійний цивільно-правовий договір, за яким кожна із сторін (подружжя) зобов'язується надати одна одній певну частку майна з належної їм спільної власності, на який повинні поширюватися норми сімейного та цивільного законодавства [2, с.78].

І. Жилінкова вказує, що договір про поділ спільного майна є договором, спрямованим на

припинення режиму спільності подружнього майна і встановлення права приватної власності кожного з подружжя щодо визначених договором речей.

Щодо форми договорів про поділ майна подружжя, СКУ обмежується наступною вказівкою: якщо такий договір торкається питань поділу жилого будинку, квартири, іншого нерухомого майна, він має бути нотаріально посвідчений (ч. 2 ст. 69 СКУ). Відсутність нотаріального посвідчення тягне його недійсність. Таким чином, СКУ не містить спеціальних норм щодо форми договору, предметом якого не є жилий будинок, квартира, інше нерухоме майно. Цілком логічним є застосування у такому випадку загальних правил щодо форми правочину, які зазначені у статтях 205-208 ЦКУ. Однак, у будь-якому разі за бажанням сторін договір може бути посвідчений нотаріально [1, с.77].

Сторонами договору про поділ майна подружжя, що є їх спільною сумісною власністю, виступають чоловік та жінка, шлюб між якими зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану, а також особи, шлюб між якими розірвано у встановленому законом порядку.

Зміст цього договору у юридичній літературі визначається по різному. Одні автори вважають, що подружжя може зробити поділ майна на власний розсуд у повному обсязі, інші визнають за ними лише право на вибір способу поділу майна [10, с.35].

Надзвичайно важливим при укладенні договору є питання визначення спільного майна, що підлягає поділу. Необхідно встановити обсяг спільно нажитого майна, що є на момент поділу, а також з'ясувати джерела придбання останнього. Не підлягає включенню у поділ роздільне майно подружжя, майно, набуте виключно для задоволення потреб дітей (дитячі меблі, вклади, внесені на ім'я дитини).

Майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення. Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. Речі для професійних занять присуджуються тому з подружжя, хто використовував їх у своїй професійній діяльності. Вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя. Присудження од-

ному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених ЦКУ. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

Сьогодні одним з найактуальніших питань є поділ після розлучення майна, придбаного в кредит під час шлюбу. Це пояснюється тим, що за роки кредитного буму в Україні більша частина нерухомості, автомобілів і побутової техніки придбавалась у кредит – повністю або частково.

Згідно з нормами СКУ, якщо одним із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то гроші, інше майно, у тому числі гонорар, вигреш, які були одержані за цим договором, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Отже, за загальним правилом майно, придбане подружжям у кредит, є спільною власністю чоловіка та дружини. У разі поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, частки майна дружини та чоловіка є рівними, якщо інше не визначено домовленістю між ними або шлюбним договором.

СКУ також визначає правовий режим майна осіб, які знаходяться у фактичних шлюбних відносинах, тобто проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу (ст. 74 СК). Майно, набуте цими особами під час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності і на нього поширюються положення глави 8 СКУ.

Однак ця норма СКУ спричиняє ряд суперечностей. Так, норма ст. 74 СКУ, на думку Г. А. Миронової, є найсуперечливішою новелою Кодексу, і хоча вбачається прогресивним кроком, своєрідною відповіддю на запит часу, але скоріше за все вона є міною уповільненої дії та невдовзі стане головним болем судів, на яких навалиться шквал проблем у зв'язку з її застосуванням [8, с. 50-51]. Крім того, як слушно зауважує Ю. С. Червоний, наведені положення СКУ суперечать правилам ч. 2 ст. 21 СКУ, які встановлюють, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя [9, с. 133].

Крім того, не зазначена й тривалість спільного проживання фактичних дружини та чоловіка, що ускладнює застосування ст. 74 СК Украї-

ни на практиці. Такі висновки авторів є цілком виправданими, адже відсутність чіткого врегулювання відносин фактичного подружжя в майбутньому спричинятиме порушення їх майнових, а, отже, і особистих немайнових прав.

Отже, незважаючи на юридичне закріплення в сімейному законодавстві ряду норм щодо поділу майна подружжя, що є об'єктом спільної сумісної власності, на практиці існують проблеми щодо реалізації цих норм, що потребують вирішення шляхом внесення змін до законодавчих актів.

Література

1. Антошкіна В. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності / В. Антошкіна // *Право України*. – 2005. – № 8. – 76-80.
2. Ариванюк Т. О. До питання про укладення угод за участю подружжя // *Право України*. – 2001. – № 9. – 61-64.
3. Галянич М. Спільна власність подружжя на житло за нормами Сімейного та Цивільного кодексів України / М. Галянич, Ю. Комаровська-

Чуркіна // *Юридична Україна*. – 2004. – № 5. – 30-34.

4. Граве К. А. Имущественные отношения супругов / К. А. Граве. – М., 1960. – 115 с.
5. Дзера О. Деякі проблеми врегулювання відносин власності подружжя в новому Сімейному кодексі України / О. Дзера // *Юридична Україна*. – 2003. – 56-58.
6. Жилинкова И. В. Право собственности супругов. – Харьков, 1997. – 214 с.
7. Маслов В. Ф. Имущественные отношения в семье / Научно-практический комментарий действующего семейного законодательства СССР, РСФСР, УССР и практика его применения / В. Ф. Маслов. – Изд. 2-е. – Харьков, 1974. – 183 с.
8. Миронова Г. А. Моральні засади Сімейного кодексу України / Г. А. Миронова // *Право України*. – 2004. – № 4. – С. 50-51.
9. *Науково-практичний* коментар Сімейного кодексу України / За ред. Ю. С. Червоного. – К.: Істина, 2010. – 133 с.
10. Яценко В. Новели законодавства / В. Яценко // *Юридичний журнал*. – 2011. – № 2.

М. Н. Великанова, Г. А. Горбуля

Договор о разделении имущества супругов, которое является объектом права общей совместной собственности

В статье определяются правовая природа договора о разделении общего имущества супругов, его форма, содержание, последствия признания недействительным. Авторы приходят к выводу о том, что невзирая на юридическое закрепление в семейном законодательстве норм относительно разделения имущества супругов, которое является объектом общей совместной собственности, на практике существуют проблемы относительно реализации этих норм, которые нуждаются в решении путем внесения изменений в законодательные акты.

M. N. Velykanova, G. A. Gorbulya

Agreement about the division of property of married couples which is an object of right of general compatible ownership

In the article is determined the nature of agreement about the division of property of married couples, its form, maintenance, consequences of confession invalid.

An authors comes to the conclusion that regardless to the legal fixing in the ukrainian legislation of norms in relation to the division of property of the married couples which are object of common compatible property. There are problems in relation to realization of these norms which need decision by making alteration in the legislative acts.